

Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych

1. 1. Definicja, normy i zasady [\[1\]](#) międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych

Prawo konfliktów zbrojnych (prawo wojenne) możemy zdefiniować jako normy prawa międzynarodowego, regulujące zagadnienia związane z wojną (konfliktem zbrojnym), takie jak skutki rozpoczęcia wojny, obszar wojny, miejsce (teatr) działań wojennych, środki prowadzenia wojny i sposoby szkodzenia przeciwnikowi w wojnie lądowej, morskiej i powietrznej, okupacja wojskowa, sytuacja prawna jeńców, traktowanie chorych i rannych oraz ludności cywilnej, a także neutralność państwa.

Prawo konfliktów zbrojnych należy do najstarszych części prawa międzynarodowego. Jak już wiadomo, nowożytnie opracowanie H. Grotiusa *Trzy księgi o prawie wojny i pokoju*, wspomina najpierw o prawie do wojny, a dopiero potem o prawie do pokoju. Teoretycy współczesnego prawa konfliktów zbrojnych uważają, że wielką zasługą H. Grotiusa było to, iż dokonał interpretacji problematyki międzynarodowej wojen niezależnie od punktu widzenia prawa kanonicznego i prawa pozytywnego

[\[1\]](#)

W przeszłości prawo wojenne, jak już wiemy, zajmowało się wyłącznie stanem wojny, określanym jako walka orężna między państwami. Obecnie w konfliktach zbrojnych uczestniczą często strony nieuznawane za podmioty prawa międzynarodowego. To właśnie brano pod uwagę w pracach zmierzających do humanizacji prawa konfliktów zbrojnych. A zatem prawo to zawsze kształtowało się pod wpływem dwóch zasad: konieczności wojennej i zasady humanitaryzmu.

W takiej perspektywie prawo wojenne widział prof. R. Jasica, który zaproponował stosowanie terminu „międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych” [\[2\]](#) . Wynika to po części z

nazewnictwa stosowanego w dokumentach ONZ i MKCK. Według definicji proponowanej przez R. Jasicę m. p. h. k. z. to:

zespół norm ustanowionych przez umowy międzynarodowe lub zwyczaj międzynarodowy, mających na celu ograniczenie prawa stron konfliktów zbrojnych międzynarodowych i niemiędzynarodowych do stosowania metod i środków walki celem ochrony osób i dóbr przed skutkami takich konfliktów

[3]

Wydaje się, że jest to definicja, która jest akceptowana przez naukę współczesnego prawa międzynarodowego w Polsce. Definicja ta uwzględnia przede wszystkim aspekty humanitarne konfliktów zbrojnych. Warto jednak zaznaczyć, że na gruncie nauk o bezpieczeństwie bardziej popularna jest nazwa *prawo wojenne*. Nie zmienia to jednak w niczym zakresu omawianego problemu.

Podstawowe normy m. p. h. k. z

Głównym celem norm międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych jest złagodzenie okrucieństw wojny, mają więc one charakter humanitarny. Wiele z nich, jak np. podstawowe normy zapewniające ochronę ludności cywilnej lub rannych i chorych, jest normami bezwzględnie obowiązującymi. Normy te wynikają z ogólnych zasad humanitaryzmu. Nie wymagają one aprobaty dowódcy co do takiego postępowania. Za nieprzestrzeganie ich ponosi się odpowiedzialność karną.

Podstawowe normy m. p. h. k. z. przedstawiają się zatem następująco:

1) Wojna jest stosunkiem między państwami, a nie między ludnością jednego państwa a drugiego.

2) Strony wojujące nie mają nieograniczonego prawa wyboru środków szkodenia

nieprzyjacielowi. Nie wolno używać broni lub metod prowadzenia działań zbrojnych, które powodują zbędne cierpienia i niepotrzebne straty.

3) Zasadniczym celem wojny jest pokonanie przeciwnika i narzucenie mu swej woli. Dlatego też środki szkodzenia nieprzyjacielowi, stosowane w walce, powinny być ograniczone do osiągnięcia tego celu.

4) Działania wojenne powinny być prowadzone przeciwko siłom zbrojnym przeciwnika. Ludność cywilna, pojedyncze osoby cywilne oraz dobra kultury nie mogą być celem ataku.

5) Nie wolno zabijać żołnierzy przeciwnika, którzy się poddają. Ujęci kombatanci mają status jeńca wojennego i nie mogą być poddani jakimkolwiek represaliom.

6) Każda osoba powinna mieć prawo do podstawowych gwarancji procesowych w przypadku popełnienia przestępstwa przeciwko władzy okupacyjnej.

7) Osoby wyłączone z walki (ranni, chorzy) powinny być objęte opieką i chronione [\[4\]](#).

Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych jest więc tą drugą linią obrony, o której mówi w sposób niezwykle przekonujący prof. S. E. Nahlik. Warto więc zacytować te słowa: *Realizm polityczny sprawia, że - poza niewielu doktrynerami - mało kto poważnie wysuwa tezę, jakoby zasadnicze postawienie samej wojny poza prawem wykluczało równoległe istnienie „drugiej linii obrony” w postaci norm prawnych regulujących sposób jej prowadzenia. Linia taka jest konieczna chociażby dla łatwiejszego ustalenia odpowiedzialności* [\[5\]](#)

. Odpowiedzialność karna za nieprzestrzeganie norm m. p. h. k. z. określiła kierunek rozwoju tego prawa w XX-XXI wieku. Ma więc rację prof. T. Leśko, który rozwój prawa wojennego widział na tle rozwoju historycznego konfliktów zbrojnych. Wedle niego najpierw **ukształtowały się zasady określające reguły walki zbrojnej (*ius in bello*) oraz zasady neutralności w wojnie. Następnie ukształtowały się zasady ochrony humanitarnej, a dopiero w XX wieku - międzynarodowe zasady przeciwwojenne oraz zasady międzynarodowej odpowiedzialności karnej** [\[6\]](#)

Szkolenie sił zbrojnych wedle norm m. p. h. k. z i przestrzeganie ich podkreśla kodeks postępowania w dziedzinie polityczno-wojskowych aspektów bezpieczeństwa (rozdział VIII art. 34) [\[7\]](#). Kodeks zobowiązuje także państwa-sygnatariuszy do tego, by personel sił zbrojnych, paramilitarnych i sił bezpieczeństwa mógł korzystać z praw człowieka i podstawowych wolności oraz realizować je w sposób zgodny z dokumentami KBWE i prawem międzynarodowym, a także z postanowieniami konstytucyjnymi i innymi przepisami prawnymi (rozdział VII, art. 32).

Zasady m. p. h. k. z., które powinny być stosowane w planowaniu wojskowych operacji zbrojnych.

Zasada humanitarności

Zasada ta zwyciężyła w rozwoju prawa wojennego. Zdecydowanie przeciwstawić ją trzeba wszelkim poglądom, według których w czasie wojny nie obowiązują ograniczenia humanitarne. Najogólniej rzecz biorąc, zasada humanitarności polega na unikaniu zadawania niepotrzebnych cierpień w czasie prowadzenia operacji wojskowych. Humanitaryzm to także ochrona rannych, chorych, to nakaz niesienia pomocy wszystkim, którzy jej potrzebują w związku z działaniami wojennymi. Według tej zasady dowódca ma minimalizować straty wojsk własnych i przeciwnika poprzez wydanie odpowiednich ostrzeżeń oraz dobór właściwych środków w czasie prowadzenia ataku lub obrony.

Zasada konieczności wojskowej

Zasadę konieczności wojskowej określa się jako użycie sił zbrojnych (przemocy) tylko do przeprowadzenia operacji wojskowych. Takie użycie sił zbrojnych jest zgodne z prawem wojennym. Konieczność wojskowa czyni dopuszczalnymi akty przemocy, które w czasie pokoju są niedopuszczalne. Dotyczy to prowadzenia ataku, niszczenia celów wojskowych, a w

przypadku pokonania przeciwnika ustanowienie na jego terytorium okupacji wojennej. Konieczność wojskowa, tak widziana, nie jest więc naruszeniem prawa wojennego, a należy do jego istoty. Z samego istnienia stanu wojny wynika prawo (i bezkarność) prowadzenia działań wojennych, które powodują śmierć i zniszczenie. Tak więc wolno zwalczać kombatantów i cele wojskowe. Koniecznością wojskową nie można usprawiedliwiać działań stanowiących naruszenie prawa humanitarne konfliktów zbrojnych.

Zasada proporcjonalności

Jest to świadomy wybór i podjęcie decyzji na podstawie posiadanych informacji (o celach wojskowych, obiektach chronionych, skupiskach ludności cywilnej) po uwzględnieniu korzyści wojskowej i względów humanitarnych. Inaczej mówiąc, zasada proporcjonalności jest łącznikiem między dwiema poprzednimi zasadami. Zasada proporcjonalności to linia postępowania dowódcy, który powinien zgodnie z nią wykluczyć prowadzenie operacji powodujących nadmierne straty w stosunku do oczekiwanych korzyści wojskowych.

Te trzy zasady wynikają z międzynarodowego prawa humanitarne konfliktów zbrojnych i dotyczą bezpośrednio prowadzenia operacji wojskowej, tj. pomagają dowódcy w organizowaniu i planowaniu, a następnie skutecznym działaniu zbrojnym.

1. 2. Źródła międzynarodowego prawa humanitarne konfliktów zbrojnych

Prawo to pochodzi z dwóch źródeł: zwyczaju [\[8\]](#) i umów. Wojna wykształciła pewne zwyczaje, które stały się prawem, gdy je uznano za obowiązujące, a ponadto państwa zawierały umowy, w których ustalały normy prawa wojennego. Jak już była mowa, pierwsze międzynarodowe nowożytne konwencje powstały w drugiej połowie XIX. Były to:

1) Deklaracja paryska w przedmiocie prawa wojny morskiej [9] - przyjęta po zakończeniu wojny krymskiej. Dotyczyła wykonywania prawa łupu i efektywności blokady morskiej oraz wprowadziła zakaz korsarstwa.

2) Konwencja genewska w sprawie polepszenia losu rannych i chorych wojskowych w armiach w polu będących [10]. Była to pierwsza konwencja "czerwonokrzyska". Stworzyła ona podstawy prawne do działalności wojskowych jednostek medycznych na polu walki. Artykuł 6 konwencji nakazuje opiekowanie się rannymi i chorymi „bez względu na to, do jakiego narodu należą”. Konwencja ta, co jest bardzo istotne, wprowadziła znak czerwonego krzyża na białym tle dla identyfikacji wojskowych ambulansów medycznych na polu walki, wszelkich obiektów i urzędzeń służby sanitarnej oraz personelu medycznego. Na jej podpisanie bezpośredni wpływ miały okrucieństwa popełnione w czasie wojny między Francją i Sardynią a Austrią w 1859 r., opisane przez świadka bitwy pod Solferino - Szwajcara H. Dunanta (twórcę ruchu Międzynarodowego Czerwonego Krzyża)

[11]

. Konwencja została przyjęta przez wszystkie niepodległe wówczas państwa (w 1882 r. przez Stany Zjednoczone). Stworzyła ona nowoczesne podstawy kodyfikacji międzynarodowego prawa wojennego. Konwencja z 1864 r. była wielokrotnie zmieniana i rozwijana w latach 1906, 1929 oraz w 1949 r.

3) Deklaracja w sprawie pocisków wybuchających małego kalibru [12]. Zakaz dotyczy używania pocisków wybuchających lub zawierających substancje piorunujące czy zapalne o wadze poniżej 400 gramów. Wychodzą z założenia, że broń taka nie daje człowiekowi szansy na przeżycie, a więc jest bronią okrutną. W deklaracji wyrażona została zasada humanitaryzmu, zgodnie z którą jedynym legalnym celem, jaki państwa powinny sobie stawiać w czasie wojny, jest osłabienie sił zbrojnych nieprzyjaciela. W tym celu wystarczy możliwie największą liczbę ludzi uczynić niezdolnymi do walki, co jest zgodne z zasadą humanizmu - używanie broni, która by niepotrzebnie zwiększyła cierpienie ludzi już niezdolnych do walki albo spowodowała nieuchronnie ich śmierć jest sprzeczne z prawami ludzkości.

Próby całościowego skodyfikowania praw i zwyczajów wojennych podjęto na konferencji w Brukseli w 1874 r. O ile konwencja *czerwonokrzyska* z 1864 r. nie czyni różnicy między wojującymi (art. 6), to zakres pojęcia

woju

jący

był główną przyczyną nieporozumień między państwami w czasie obrad konferencji brukselskiej. Kwestia ta stała się przyczyną, dla której deklaracja brukselska nie stała się obowiązującym prawem.

W latach 1899 i 1907 odbyły się konferencje pokojowe w Hadze, które dokonały kodyfikacji zwyczajowego prawa wojennego. I Konferencja haska w 1899 r. przyjęła trzy konwencje: 1) Konwencję w sprawie pokojowego załatwiania sporów międzynarodowych (I konwencja haska z 1899 r.); 2) Konwencję o prawach i zwyczajach wojny lądowej (II konwencja haska z 1899 r.); 3) Konwencję w sprawie przystosowania do wojny morskiej zasad konwencji genewskiej z dnia 22 sierpnia 1864 r. (III konwencja haska z 1899 r.). Ponadto konferencja przyjęła następujące deklaracje:

1) w sprawie zakazu zrzucania pocisków i środków wybuchowych z balonów lub w inny podobny sposób. Był to pierwszy akt prawa międzynarodowego próbujący skodyfikować problem przyszłej wojny powietrznej;

2) o zakazie używania pocisków, których jedynym celem jest rozprzestrzenianie gazów duszących lub trujących [\[13\]](#) ;

3) o zakazie używania na wojnie kul rozszerzających się lub rozplaszczających [\[14\]](#) . Państwa ustanowiły zakaz używania kul, które rozszerzają się lub rozplaszczają łatwo w ciele ludzkim, takich jak kule o twardej powłoce zewnętrznej, nieosłaniającej całkowicie jądra bądź pokrytej nacięciami, czyli tzw. pocisków "dum –dum".

21 grudnia 1904 r. w Hadze uchwalono konwencję w sprawie okrętów szpitalnych [\[15\]](#) . Zapisy konwencyjne dotyczą zwolnienia statków sanitarnych od opłat portowych.

II konferencja pokojowa w Hadze w 1907 r. rozszerzyła dorobek I konferencji poprzez dokładniejsze skodyfikowanie zasad prawa wojennego ujętego w konwencjach, deklaracjach i zwyczajach. Na konferencji tej przyjęto 13 konwencji i deklarację, z których 12 dotyczyło prawa wojennego:

1) konwencja o pokojowym załatwianiu sporów międzynarodowych (I konwencja haska) [\[16\]](#) ;

2) konwencja w sprawie ograniczenia użycia siły dla ściągania długów zawarowanych umową (II konwencja haska) [\[17\]](#) ;

3) konwencja dotycząca rozpoczęcia kroków nieprzyjacielskich (III konwencja haska) [\[18\]](#) ;

4) konwencja dotycząca praw i zwyczajów wojny lądowej – do której dołączony jest jako załącznik Regulamin praw i zwyczajów wojny lądowej, tzw. Regulamin haski

(IV konwencja haska) [\[19\]](#) ;

5) konwencja dotycząca praw i obowiązków mocarstw i osób neutralnych

w razie wojny lądowej (V konwencja haska) [\[20\]](#) ;

6) konwencja o postępowaniu ze statkami handlowymi nieprzyjaciela na początku wojny

(VI konwencja haska) [\[21\]](#) ;

7) konwencja o przerabianiu statków handlowych na okręty wojenne (VII konwencja haska) [\[22\]](#) ;

8) konwencja dotycząca zakładania min wybuchających automatycznie za dotknięciem (VIII konwencja haska) [\[23\]](#) ;

9) konwencja o bombardowaniu przez morskie siły zbrojne w czasie wojny, (IX konwencja haska) [\[24\]](#) ;

10) konwencja w sprawie zastosowania do wojny morskiej zasad konwencji genewskiej (X konwencja haska) [\[25\]](#) ;

11) konwencja o pewnych ograniczeniach w wykonywaniu prawa

zdobyczy podczas wojny morskiej (XI konwencja haska) [\[26\]](#) ;

12) konwencja w sprawie utworzenia Międzynarodowego Trybunału Kaperskiego (XII konwencja haska) [\[27\]](#) ;

13) konwencja dotycząca praw i obowiązków mocarstw neutralnych w razie wojny morskiej (XIII konwencja haska)

[\[28\]](#)

;

14) deklaracja w sprawie zakazu zrzucania z balonów pocisków i środków wybuchowych [\[29\]](#) .

Umowy haskie formułowały przepisy, które przeważnie już obowiązywały zwyczajowo. W czasie obrad konferencji haskiej zwracano uwagę, że praktyczna wartość konwencji zależy od ich wdrożenia do przepisów prawa wewnętrznego

i regulaminów wojskowych [\[30\]](#) . Głównym przedmiotem regulacji haskich jest wojna na lądzie. Prawo wojny morskiej ustaliła w znacznej mierze dopiero konferencja londyńska. W deklaracji z 26 lutego 1909 r. stwierdzono wyraźnie, że w zasadzie nie postanawia nowych norm, lecz spisuje istniejące [\[31\]](#) . Deklaracja ta miała formę umowy, zgodnie z którą państwa miały wprowadzić w życie normy już istniejące.

W okresie międzywojennym podpisano także porozumienia dotyczące prawa wojennego:

1) protokół dotyczący zakazu używania na wojnie gazów duszących, trujących lub podobnych oraz środków bakteriologicznych [32]. Protokół wszedł w życie 28 lutego 1928 r. Jego stronami jest ponad 100 państw. Jeszcze w latach siedemdziesiątych ratyfikowało go lub przystąpiło do niego 27 państw, w tym USA w 1975 r.;

2) protokół londyński w sprawie przepisów o akcji wojennej łodzi podwodnych ustalonych w części IV traktatu londyńskiego z 22 kwietnia 1930 [33];

3) rozwinięto przepisy prawa humanitarne dotyczące polepszenia losu rannych i chorych w armiach czynnych oraz traktowania jeńców wojennych, co znalazło wyraz w dwóch konwencjach genewskich z 1929 r. [34];

4) w 1923 r. został przyjęty przez prawników projekt reguł wojny powietrznej [35] (tzw. haskie reguły wojny powietrznej). Nie stał się on jednak prawem obowiązującym. Zasadniczym dokumentem normującym zasady prawa wojennego w okresie I i II wojny światowej była wymieniona tu już IV konwencja haska z 1907 r. Zawiera ona zaledwie dziewięć artykułów i wstęp. Natomiast szczegółowe normy praw i zwyczajów wojny lądowej zawarte są w załączniku do tej konwencji, tzw. regulaminie haskim. Regulamin ten określa definicję wojującego, zakazane sposoby walki zbrojnej, zasady postępowania na terytorium okupowanym, traktowanie parlamentariuszy, zasady postępowania w przypadku kapitulacji i zawieszenia broni. Kodyfikacje haskie nie definiują jednak podstaw prawnych wojny i nie wchodzi w ocenę moralną. Przyjmują wojnę, jako rzecz faktu, która może się zdarzyć.

Według wstępu do III konwencji haskiej działania wojenne miały odbywać się po uprzednim zawiadomieniu i niezwłocznym poinformowaniu państw neutralnych [36]. Konwencja dotycząca rozpoczęcia kroków nieprzyjacielskich nie ma jednak wyjątkowej pozycji wśród innych. Nie ma też bezpośredniego związku między wypowiedzeniem wojny zgodnie z tą konwencją, a jej prowadzeniem na podstawie pozostałych. Konwencje haskie obowiązują również w wojnach niewypowiedzianych i we wszelkich innych konfliktach zbrojnych. Obowiązują one także w samoobronie, kiedy państwo podejmuje walkę zbrojną z agresorem. Konwencje haskie stanowią podstawę obowiązującego prawa wojny, do których nawiązują późniejsze konwencje międzynarodowego prawa humanitarne konfliktów zbrojnych.

IV konwencja haska zawiera tzw. klauzulę powszechności (*si omnes*, tj. *jeżeli wszyscy*), która, stwierdza, że postanowienia zawarte w przepisach tego dokumentu obowiązują tylko między stronami konwencji

[37]

. Artykuł ten należy jednak interpretować w kontekście zasady humanitaryzmu, która wyrażona jest we wstępie do tej konwencji. Zasada ta głosi:

Zanim bardziej wyczerpujący kodeks praw wojennych będzie mógł być ułożonym, Wysokie Ukladające się Strony uważają za właściwe skonstatować, że w wypadkach, nieobjętych przepisami obowiązującymi, przyjętymi przez nie, ludność i Strony wojujące pozostają pod opieką i władzą zasad prawa narodów, wypływających ze zwyczajów ustanowionych między cywilizowanymi

narodami, oraz z zasad humanitarności i wymagań społecznego sumienia

[38]

Zasada humanitaryzmu określiła kierunek rozwoju międzynarodowego prawa wojennego po II wojnie światowej. Konwencje genewskie z 1949 r. odrzuciły wymienioną powyżej *klauzulę powszechności*

, odrzuca ją też współczesne prawo międzynarodowe. W tym kontekście istotne jest przede wszystkim postanowienie Trybunału Norymberskiego, który w 1946 r. powołał się na normy prawne zawarte w regulaminie haskim i stwierdził, że są one wiążące dla wszystkich państw, niezależnie od tego czy są stronami konwencji. Należy zatem stwierdzić, że umowy haskie z 1907 r. jak również konwencje genewskie są normami prawa międzynarodowego powszechnie obowiązującego. Obowiązkiem każdego państwa jest więc przestrzeganie tych przepisów i nie może się ono uwolnić od nich przez wydanie odmiennych w treści przepisów prawa wewnętrznego.

W 1949 r. na konferencji dyplomatycznej w Genewie przyjęto cztery konwencje, które rozwijają i normują zasady humanitarne konfliktów zbrojnych tzw. *prawo genewskie*. Są to następujące konwencje:

1) Konwencja o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych
(I konwencja genewska) [39] ;

2) Konwencja o polepszeniu losu rannych, chorych i rozbitków

sił zbrojnych na morzu (II konwencja genewska) [40] ;

3) Konwencja o traktowaniu jeńców wojennych

(III konwencja genewska) [\[41\]](#) ;

4) Konwencja o ochronie osób cywilnych podczas wojny

(IV konwencja genewska) [\[42\]](#) .

Pierwsze trzy konwencje stanowią obecnie trzon przepisów w zakresie ochrony członków sił zbrojnych wyłączonych z walki, tj. rannych i chorych, rozbitków oraz jeńców wojennych. IV konwencja po raz pierwszy w historii kodyfikacji prawa wojennego unormowała prawną ochronę ludności cywilnej. Najważniejszą część konwencji została poświęcona ochronie ludności cywilnej na terytoriach okupowanych. Konwencje genewskie są specyficznym rodzajem umów z zakresu prawa międzynarodowego. Zawarta w nich klauzula ogranicza możliwości wypowiedzenia wojny w dowolnym czasie. Konwencje ustalają, iż wypowiedzenie podane do wiadomości w czasie, gdy państwo wypowiedające jest uwikłane w konflikt, nie wywrze żadnego skutku, dopóki nie zostanie zawarty pokój

[\[43\]](#)

. Stronami konwencji genewskich są prawie wszystkie kraje należące do ONZ.

Niektórzy prawnicy w definicji prawa humanitarnego „genewskiego” poszli tak daleko, iż zaczęli je definiować jako „nowy korpus prawa”, a nie jako część składową prawa konfliktów zbrojnych. Zbiegło się to w czasie z przechodzeniem od tradycyjnego terminu „prawo wojenne” do nazwy „prawo konfliktów zbrojnych” i zastąpieniem terminu „wojna” szerszym określeniem „konflikt zbrojny”.

W latach 1974-1977 w Genewie odbyła się konferencja dyplomatyczna poświęcona potwierdzeniu i rozwinięciu zasad międzynarodowego prawa humanitarnego mającego zastosowanie w konfliktach zbrojnych. W dniu 8 czerwca 1977 r. uchwaliła ona dwa protokoły dodatkowe do konwencji genewskich. Protokół I dotyczy międzynarodowych konfliktów zbrojnych [\[44\]](#) , natomiast protokół II [\[45\]](#) rozwija przepisy międzynarodowego prawa humanitarnego dotyczące niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych.

Protokół I połączył „prawo haskie” i „prawo genewskie”. Takie rozwiązanie ma głębokie uzasadnienie praktyczne, gdyż w czasie operacji wojskowych zawsze zachodzi głęboka współzależność między regułami dotyczącymi prowadzenia walki, a unikaniem zadawania cierpienia osobom cywilnym i wyłączonym z walki rannym żołnierzom. Po przyjęciu protokołu dodatkowego I wyróżnianie „prawa genewskiego” i „prawa haskiego” może mieć jedynie cel akademicki.

8 grudnia 2005 r. na konferencji w Genewie państwa uczestniczące przyjęły protokół dodatkowy III do konwencji genewskich. Protokół ten wprowadza dodatkowy znak rozpoznawczy dla służb sanitarnych [46]. Znak ten składa się z czerwonego obramowania w kształcie kwadratu, postawionego na swoim szczycie, na białym tle. Warunki używania i poszanowania znaku z trzeciego protokołu są identyczne z warunkami ustalonymi dla znaków rozpoznawczych na mocy konwencji genewskich, tj. czerwonego krzyża, czerwonego półksiężyca oraz czerwonego lwa i słońca. Wszystkie znaki rozpoznawcze posiadają równorzędny status.

Uzupełnieniem reguł ochronnych w prawie konfliktów zbrojnych jest przyjęta 14 maja 1954 r. na konferencji w Hadze konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego [47]

Przepisy tej konwencji mówią o ochronie obiektów kulturalnych, takich jak kościoły, muzea, obiekty zabytkowe, które posiadają wielką wagę dla dziedzictwa kulturalnego narodu. Konwencja wyróżnia dwa poziomy ochrony, w czasie pokoju, jak i konfliktu zbrojnego. Według postanowień konwencji zasadnicze zadania w zakresie ochrony powinny być poczynione w czasie pokoju. Ma rację H. P. Gasser, który twierdzi, że konwencja ta stworzyła coś w rodzaju „Czerwonego Krzyża” dla dóbr kultury i nałożyła na UNESCO obowiązek jej wdrażania [48]

. Konwencja ta, podobnie jak konwencje genewskie, przewiduje, że wypowiedzenie jej wywoła skutki prawne w rok po otrzymaniu dokumentu wypowiedzenia. Jeżeli jednak w chwili upływu tego roku strona wypowiadająca będzie uczestniczyła w konflikcie zbrojnym, skutki prawne wypowiedzenia ulegną zawieszeniu aż do zakończenia konfliktu lub też czynności mających na celu repatriację dóbr kulturalnych, w zależności od tego, który z tych terminów jest późniejszy.

Należy zauważyć, że ograniczenie tego rodzaju nie występowało -w uregulowaniach haskich z 1899 r. i 1907 r. Niewątpliwie świadczy to o rozwoju prawa konfliktów zbrojnych w duchu humanizmu. Ochronę dóbr kultury wzmocnił protokół drugi z 26 marca 1999 r. do omawianej konwencji [49]. Unormowania ujęte w protokole obejmują także konflikty niemiędzynarodowe. Tak więc podstawowa norma prawa wojennego, według której prawo wyboru metod i środków prowadzenia wojny jest ograniczone, wbrew obiegowym opiniom, jest uznawana przez państwa i znajduje uzasadnienie w rozwoju prawa konfliktów zbrojnych.

W II połowie XX wieku uchwalono jeszcze kilkanaście konwencji i protokołów, które także należy zaliczyć do dziedziny prawa konfliktów zbrojnych:

1) Konwencję o zakazie prowadzenia badań, produkcji i gromadzenia zapasów broni bakteriologicznej (biologicznej) i toksycznej oraz o ich zniszczeniu [\[50\]](#). Konwencja nie powtarza zakazu użycia tych broni (zostało to wyrażone w przywołanym już tu protokole genewskim z 17 czerwca 1925 r.), lecz nakłada na państwa obowiązek ich eliminacji i zakaz posiadania w arsenałach bojowych.

2) Konwencję o zakazie używania technicznych środków oddziaływania na środowisko w celach militarnych lub jakichkolwiek innych celach wrogich [\[51\]](#). Przyjęcie tej konwencji na forum ONZ zapobiega negatywnemu wpływaniu na modyfikację środowiska naturalnego przez nowe rodzaje broni. Było to następstwem wojny wietnamskiej, gdzie masowo stosowano defolianty i inne środki chemiczne niszczące roślinność tropikalną i uprawy w strefie działań wojennych. Zakaz ten formułuje także art. 55 PD I z 1977 r. Ochrona środowiska naturalnego to również zasada prawa zwyczajowego. Na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku odbyły się międzynarodowe konferencje poświęcone przestrzeganiu postanowień tej konwencji. Pragnieniem MKCK i środowisk ekologicznych jest ulepszenie systemu regulacji prawnych, dotyczących ochrony środowiska podczas konfliktów zbrojnych [\[52\]](#).

3) Konwencję o zakazie lub ograniczeniu użycia pewnych broni konwencjonalnych, które mogą być uważane za powodujące nadmierne cierpienia lub mające niekontrolowane skutki [\[53\]](#). W grudniu 2001 r. odbyła się druga konferencja przeglądowa państw-stron konwencji z 1980 r. podczas, której przyjęto poprawkę do art. 1. Zmieniony art. 1 rozszerza zakres stosowania konwencji na niemiędzynarodowe konflikty zbrojne. Oznacza to, że wszystkie protokoły konwencji (a nie tylko protokół II w nowej wersji z 1996 r.) obowiązują zarówno podczas międzynarodowych, jak i niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych [\[54\]](#).

Konwencja z 1980 r. stworzyła podstawy prawne wprowadzania kolejnych ograniczeń i zakazów użycia broni powodujących niepotrzebne cierpienia. Do prawa wojennego wprowadzono zakazy szczegółowe. W ten sposób nadano konkretny kształt ogólnemu zakazowi zawartemu w art. 22 RH i w art. 35 PD I. Zakazy lub ograniczenia, ujęte zostały

protokołach:

a) całkowicie zakazano używania pocisków, które pozostawiają w ciele ludzkim odłamki niewykrywalne promieniami Rentgena (protokół I) [\[55\]](#) ,

b) zakazano użycia min, min pułapek i innych urządzeń wobec ludności cywilnej lub w sposób niekontrolowany, powodujący zranienia nieadekwatne do przewidywanych bezpośrednich korzyści wojskowych (protokół II) [\[56\]](#) . Dnia 3 maja 1996 r. na konferencji w Genewie protokół II znowelizowano o tyle, że wprowadzono do niego zakaz stosowania i przekazywania (transferu) min niewykrywalnych standardowymi detektorami elektromagnetycznymi oraz eksplodujących pod wpływem emitowanego przez nie impulsu. Wprowadzono też obowiązek wyposażenia nowo produkowanych min w części metalowe ułatwiające ich zlokalizowanie i posiadania przez miny przeciwpiechotne mechanizmów samolikwidacji oraz samodeaktywacji, jeżeli są instalowane na obszarze nieoznakowanym nieusuwalnymi symbolami ostrzegawczymi lub są zdalnie ustawiane, np. miny narzutowe. Rozmieszczenie wszystkich min winno być zaznaczone na mapie i ewidencjonowane. Znowelizowany protokół II objął również niemiędzynarodowe konflikty zbrojne. Nałożył on także obowiązek bezzwłocznego oczyszczenia z min obszarów zaminowanych przez stronę mającą kontrolę nad takim obszarem oraz obowiązek wprowadzenia do przepisów prawa wewnętrznego odpowiedzialności za nieprzestrzeganie postanowień protokołu [\[57\]](#) ;

c) broń zapalająca (wśród której najbardziej znany jest napalm) nie powinna być stosowana przeciw ludności cywilnej, (protokół III) [\[58\]](#) ;

d) zakazano użycia oślepiającej broni laserowej (protokół IV). Zakazuje on stosowania i przekazywania między państwami i podmiotami niepaństwowymi oślepiających broni laserowych, których jedną z funkcji bojowych jest powodowanie stałej ślepoty organów wzroku osoby niekorzystającej z przyborów optycznych. Protokół wymaga także od państw sygnatariuszy odpowiedniego szkolenia sił zbrojnych, by nie powodować stałej ślepoty w następstwie legalnego używania innych broni laserowych [\[59\]](#) .

e) protokół o wybuchowych pozostałościach wojennych z 28 listopada 2003 r. (protokół V) [\[60\]](#)
1

4) Konwencję o zakazie użycia, składowania, produkcji i przekazywania min przeciwpiechotnych oraz o ich zniszczeniu [61], podpisaną w grudniu 1997 r. na międzynarodowej konferencji w Ottawie przez 130 państw. Państwa-sygnatariusze zobowiązały się, że w żadnych okolicznościach nie użyją min przeciwpiechotnych. Artykuł 3 konwencji dopuszcza jedynie posiadanie absolutnie niezbędnej ilości min w celach szkoleniowych do wykrywania, rozminowywania i technik niszczenia. Konwencja przewiduje także usuwanie już położonych min w terminie nie później niż dziesięć lat po wejściu konwencji w życie dla państw, które ją podpisały i ratyfikowały oraz pomoc osobom poszkodowanym przez miny. Konwencji z 5 grudnia 1997 r. nie podpisały m.in. USA, Chiny, Rosja, Finlandia, Turcja, Izrael, Syria, Liban i Kuba. Państwa te argumentowały swoje stanowisko względami własnego bezpieczeństwa, potrzebą poszukiwania alternatywnej broni oraz kosztami niszczenia min.

W 1993 r. ONZ wprowadziła moratorium na eksport min. Poparcie dla idei moratorium wyraził Parlament Europejski i Unia Europejska, która w maju 1995 r. zobowiązała państwa członkowskie do jego wprowadzenia. Od czasu przyjęcia rezolucji ONZ o wprowadzeniu moratorium Polska nie eksportuje żadnych min przeciwpiechotnych. W kwietniu 1998 r. rząd polski przyjął rozporządzenie o zakazie eksportu min przeciwpiechotnych, które *de facto* formalizowało utrzymywane dotąd moratorium

[62]

. Zakaz wywozu nie dotyczy min wywożonych za granicę przez jednostki wojskowe uczestniczące w operacjach pokojowych i w ćwiczeniach wojskowych organizowanych na podstawie porozumień międzynarodowych

[63]

5) Konwencję o zakazie prowadzenia badań, produkcji, składowania i użycia broni chemicznej oraz o zniszczeniu jej zapasów [64]. Przewiduje ona, że państwa-strony konwencji obok zniszczenia w ciągu 10 lat broni chemicznej oraz zakładów do jej produkcji przyjmują zobowiązanie, że „nie będą, nabywać ani też używać broni chemicznej”. Istotnym osiągnięciem konwencji jest ustanowienie systemu kontroli. Organizacją kontroli zajmuje się Organizacja ds. Zakazu Broni Chemicznych. W przypadku ataku chemicznego na państwo stroną konwencji organizacja ta jest zobowiązana do zapewnienia ochrony i pomocy państwu napadniętemu, pozwalając jednak indywidualnym państwom określić ich udział w udzielaniu takiej pomocy. Konwencję z 1993 r. przyjęło się określać mianem porozumienia rozbrojeniowego “nowej generacji” [65].

6) Traktat o całkowitym zakazie prób jądrowych przyjęty przez ZO ONZ. Na mocy traktatu państwa sygnatariusze zobowiązały się nie przeprowadzać żadnych próbnych eksplozji wojskowych ładunków jądrowych oraz zakazać i zapobiegać wszelkim wybuchom jądrowym na wszystkich obszarach podlegających ich jurysdykcji lub kontroli [66].

7) Międzynarodowa umowa o zwalczaniu, rekrutacji, wykorzystaniu, finansowaniu i szkoleniu najemników [67]. Strony konwencji uznały, że rekrutowanie, wykorzystywanie, angażowanie, finansowanie i szkolenie najemników jest wymierzone przeciwko zasadom prawa międzynarodowego i powinno być traktowane jako przestępstwo. Po raz pierwszy w historii rozwoju prawa międzynarodowego w sposób wyczerpujący zdefiniowano pojęcie najemnika [68]

8) Konwencja o bezpieczeństwie personelu Organizacji Narodów Zjednoczonych i personelu współdziałającego [69]. Konwencja zobowiązuje państwa do podjęcia odpowiednich i skutecznych środków w celu zapobiegania atakom dokonywanym przeciwko personelowi ONZ i personelowi współdziałającemu oraz karania tych, którzy dopuścili się takich czynów. Konwencja ma zastosowanie do personelu ONZ i wszystkich osób współdziałających z tą organizacją, w tym do operacji pokojowych. Natomiast nie stosuje się jej do operacji ONZ, zatwierdzonej przez RB ONZ jako akcja wymuszania pokoju według rozdziału VII Karty NZ. Wtedy personel ONZ, co konwencja przyznaje, występuje w charakterze strony walczącej i zastosowanie ma mphkz.

9) Protokół fakultatywny do konwencji o prawach dziecka w sprawie angażowania dzieci w konflikty zbrojne [70]. Intencją protokołu jest podkreślenie obowiązku przestrzegania postanowień mphkz przez poszczególne państwa członków ONZ. Strony protokołu stwierdziły konieczność wzmocnienia międzynarodowej współpracy w zakresie fizycznej i psychologicznej rehabilitacji oraz społecznej reintegracji dzieci, które są ofiarami konfliktu zbrojnego. Państwa zobowiązały się, że podejmą stosowne środki prawne, aby wyeliminować przypadki rekrutacji do sił zbrojnych i uczestnictwa w działaniach wojennych osób poniżej osiemnastu lat [71]

. Zakaz ten dotyczy także wszystkich uzbrojonych i zorganizowanych sił, grup oraz oddziałów, np. zbrojnego ruchu oporu i ruchu narodowowyzwoleńczego.

10) Międzynarodowa konwencja przeciwko braniu zakładników [72]. Na mocy konwencji państwa zobowiązały się rozwijać współpracę międzynarodową w stosowaniu skutecznych środków zapobiegania, ścigania i karania aktów brania zakładników, jako przejawów terroryzmu międzynarodowego. Zgodnie z konwencją branie zakładników jest przestępstwem i w stosunku do każdej osoby, która tego dokonała, należy wszcząć postępowanie karne, albo wydać ją w drodze ekstradycji.

11) Europejska konwencja o zwalczaniu terroryzmu [73]. Konwencja została sporządzona przez kraje członkowskie Rady Europy. Zamiarem konwencji jest osiągnięcie większej skuteczności jej członków w zwalczaniu przypadków terroryzmu. Celem konwencji jest przede wszystkim podjęcie skutecznych działań, aby sprawcy takich czynów nie uniknęli odpowiedzialności. Konwencja wymieniła w sposób szczegółowy, jakie czyny nie uważa za przestępstwo polityczne [74].

12) Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania [75]. Zgodnie z postanowieniami konwencji żadne okoliczności, takie jak wojna, groźba wojny, brak wewnętrznej stabilizacji politycznej lub inna sytuacja wyjątkowa, nie mogą stanowić usprawiedliwienia dla stosowania tortur. Na mocy konwencji żadne państwo nie może wydawać innemu państwu danej osoby, jeżeli istnieją poważne podstawy, by sądzić, że może jej tam grozić stosowanie tortur.

13) Konwencja o zapobieżeniu torturom oraz niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu [76]. Na mocy konwencji utworzono Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Niehumanitarnemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu. Celem komitetu jest badanie, poprzez wizytacje, traktowania osób pozbawionych wolności. Konwencja została uchwalona przez Radę Europy z uwzględnieniem postanowień wynikających z Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności [77].

14) Konwencja o zakazie użycia amunicji kasetowej z 30 maja 2008 r. Polska konwencji nie podpisała.

Można wymienić jeszcze inne umowy, które po części są związane m. p. h. k. z.

M. Flemming w zbiorze z 1991 r. wymienił 47 umów, konwencji i deklaracji międzynarodowych [78].

Natomiast w zbiorze z 2003 r. wymieniono ich już 83

[79]

. Dokumenty podzielono na cztery części, uwzględniając upływ czasu i rozwój m. p. h. k. z. w ostatnich latach: po pierwsze, prawo przeciwojenne, zapobieganie konfliktom; po drugie, prawne ograniczenia walki zbrojnej; po trzecie, ochrona ofiar wojny; po czwarte, odpowiedzialność za naruszenia prawa humanitarnego.

1. 3. Materialny zakres stosowania międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych w konfliktach międzynarodowych i niemiędzynarodowych

W przypadku zaistnienia na terytorium państwa konfliktu wewnętrznego zgodnie z konwencjami genewskimi z 1949 r. należy przestrzegać postanowień art. 3 wspólnego dla tych konwencji. Wspólny art. 3 stanowi "mini-konwencję", ustanawiającą przepisy, które nakazują prowadzenie operacji wojskowych, traktowanie członków organizacji zbrojnych oraz osób cywilnych zgodnie z zasadami uznawanymi przez współczesne narody. Dokładnie nie jest jasne, kiedy wspólny art. 3 znajduje zastosowanie w konfliktach wewnętrznych, teoretycy prawa zgadzają się co do tego, że zaczyna obowiązywać już na bardzo wczesnym etapie konfliktu wewnętrznego.

Artykuł 3 jest jedynym artykułem stworzonym specjalnie na wypadek niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych. Strony konfliktu wewnętrznego zobowiązane są przestrzegać jego postanowień jako absolutne minimum. Ma on charakter czysto humanitarny. Jest to jeden z najważniejszych przepisów m. p. h. k. z. dotyczący konfliktów wewnętrznych [80]. Był to jedyny do 1977 r. punkt odniesienia przy prawnej ocenie wydarzeń mających miejsce w czasie konfliktów wewnętrznych: wojen domowych i narodowowyzwoleńczych.

Wspólny art. 3 dla konwencji genewskich z 1949 r. nie ogranicza w żaden sposób podstawowego prawa państwa do tłumienia rozruchów i powstań zbrojnych, ani jego prawa do prowadzenia procesu sądowego i wydania wyroku [81]. Artykuł ten nie ogranicza także prawa państwa do oceny sytuacji i wprowadzenia stanu nadzwyczajnego [82]. Artykuł ten wymaga poszanowania zasad humanitarnych uznanych już za podstawowe we wszystkich współczesnych państwach i włączenia ich do prawa wewnętrznego, nawet wtedy gdy państwo nie przystąpiło do konwencji. Niewątpliwie art. 3 ma charakter prawa zwyczajowego.

Sprawą natury humanitarnej, a nie prawnej jest zapewnienie każdemu człowiekowi nieuczestniczącemu w działaniach zbrojnych, lub niezdolnemu do walki, minimalnego standardu traktowania, który prawo państwa przyznaje nawet najgorszym kryminalistom. Wspólny art. 3 w konwencjach genewskich stanowi: *Gdyby na terytorium jednej z wysokich umawiających się stron wybuchł konflikt zbrojny nieposiadający charakteru międzynarodowego, każda ze stron w konflikcie będzie obowiązana stosować się przynajmniej do następujących postanowień*

:

1) *Osoby niebiorące bezpośrednio udziału w działaniach wojennych, włącznie z członkami sił zbrojnych, którzy złożyli broń, oraz osoby, które stały się niezdolne do walki na skutek choroby, ran, pozbawienia wolności lub z jakiegokolwiek innego powodu, będą we wszelkich okolicznościach traktowane w sposób humanitarny, bez czynienia żadnej różnicy na ich niekorzyść z powodu rasy, koloru skóry, religii lub wiary, płci, urodzenia lub majątku ani z żadnych innych analogicznych powodów.*

W tym celu są i pozostaną zakazane w stosunku do wyżej wymienionych osób w każdym czasie i w każdym miejscu:

a) zamachy na życie i nietykalność cielesną, a w szczególności zabójstwa we wszelkiej postaci, okaleczenia, okrutne traktowania, tortury i męki;

b) branie zakładników;

c) zamachy na godność osobistą, a w szczególności traktowanie poniżające i upokarzające;

d) skazywanie i wykonywanie egzekucji bez uprzedniego wyroku, wydanego przez sąd należycie ukonstytuowany i dający gwarancje procesowe, uznane za niezbędne przez narody cywilizowane.

2) Ranni i chorzy będą zbierani i leczeni.

Bezstronna organizacja humanitarna, jak Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża, będzie mogła ofiarować swe usługi stronom w konflikcie.

Strony w konflikcie będą się ponadto starały wprowadzić w życie w drodze układów specjalnych wszystkie lub niektóre z pozostałych postanowień niniejszej konwencji.

Zastosowanie powyższych postanowień nie będzie miało wpływu na sytuację prawną stron w konflikcie.

Poszanowanie zasad ujętych w art. 3 wynika z czysto humanitarnych powodów, a nie z pobudek politycznych [83]. Stosowanie art. 3 nie wpływa na status stron konfliktu. Siły antyrządowe, stosując się do zasad artykułu, nie osiągną takiego samego statusu co państwo, wobec którego pozostają w opozycji i prowadzą działania zbrojne. Artykuł 3 stwarza podstawy prawne organizowania pomocy humanitarnej przez Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża lub innej bezstronnej organizacji humanitarnej. W przeszłości - do połowy XX wieku takiej pomocy zbyt często odmawiano ze względu na to, iż była ona postrzegana, jako ingerencja w wewnętrzne sprawy państwa. Z drugiej strony powstańców uważano zawsze za przestępców, podległych prawu karnemu, którym nie przysługiwały jakiegokolwiek względy humanitarne.

W czasie konferencji Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża w 1912 r. w Waszyngtonie przedstawiciel delegacji rosyjskiej, stwierdził: *Czerwony Krzyż nie ma żadnych obowiązków wobec powstańców i rewolucjonistów, których z punktu widzenia ustaw mojego kraju można traktować tylko jako przestępców*

. Jednak już pod koniec XIX wieku z takimi poglądami nie wszyscy prawnicy się zgadzali, gdyż przeczyły one podstawowym zasadom etyki. Kodeks karny - jak słusznie stwierdził prof. Z.

Cybichowski - stosować można,

gdy ilość przestępców nie przekracza pewnej liczby

[84]

. Tak więc kwestia ta zdecydowanie przerastała normy prawa krajowego. Dlatego też, zdaniem prof. Cybichowskiego,

zasady etyki są ważniejsze od praw i etyka nie zezwala na to, aby popełniano w jakiegokolwiek walce dowolne okrucieństwa

. Mimo że prawo wojenne definiował jako przeznaczone dla walk międzypaństwowych, to w drodze analogii dodawał,

że może być stosowane także do innych podobnych zreszeń ludzkich

”

[85]

. Wydaje się, że poglądy Cybichowskiego tożsame są ze wstępem do IV konwencji haskiej z 1907 r., który brzmi: „(...)

Jednakże było niemożliwym na razie uzgodnienie odnośnych postanowień, rozciągających się na wszystkie okoliczności mogące mieć miejsce w praktyce. Skądinąd nie mogło być zamiarem Wysokich Układających się Stron, aby wypadki nieprzewidziane zostały z braku sformułowanych pisemnie postanowień pozostawione dowolnej ocenie ze strony dowodzących wojskami.

Zanim bardziej wyczerpujący kodeks praw wojennych będzie mógł być ułożony, Wysokie

Układające się Strony uważają za właściwe skonstatować, że w wypadkach, nieobjętych przepisami obowiązującymi, przyjętymi przez nie, ludność i strony wojujące pozostają pod opieką i władzą zasad prawa narodów, wypływających ze zwyczajów, ustanowionych między cywilizowanymi narodami, oraz z zasad humanitarności i wymagań społecznego sumienia [86]

Protokół dodatkowy II z 1977 r. w przeciwieństwie do wspólnego art. 3, dla swego stosowania wymaga zaistnienia wyższego stopnia przemocy i zdobycia większej kontroli przez stronę opozycyjną. Jeżeli wszystko to co ma miejsce na terytorium państwa ogranicza się do sporadycznych aktów przemocy, wówczas PD II nie jest stosowany. Inaczej mówiąc, protokół nie może być stosowany we wszelkich aktach przemocy, które nie są uważane za konflikty zbrojne. Będzie jednak stosowany, jeżeli siły opozycyjne osiągnęły stopień zorganizowania i funkcjonowania, który skutkuje sprawowaniem kontroli nad jakimś obszarem lub regionem państwa, oraz mogą prowadzić ciągłe i spójne operacje wojskowe.

M. p. h. k. z. dotyczące konfliktów wewnętrznych różni się, zależnie od stopnia przemocy wewnątrz państwa. Niewątpliwie protokół II rozwija wspólny czterem konwencjom genewskim art. 3. Składa się on jednak tylko z 28 artykułów, co w porównaniu z innymi umowami międzynarodowymi jest liczbą niewielką [87].

Zgodnie z art. 1 protokół stosuje się do wszystkich konfliktów zbrojnych, które nie są objęte artykułem I protokołu dodatkowego i które toczą się na terytorium państwa między jego siłami zbrojnymi (siłami rządowymi) a rozłamowymi siłami zbrojnymi lub innymi zorganizowanymi grupami, które odpowiadają następującym warunkom:

- 1) są zorganizowane na wzór wojskowy,
- 2) są uzbrojone i jawnie noszą broń,
- 3) pozostają pod odpowiedzialnym dowództwem i podlegają systemowi wewnętrznej dyscypliny,
- 4) sprawują taką kontrolę nad częścią terytorium państwa, która pozwala im na:

a) przeprowadzenie ciągłych i spójnych operacji wojskowych oraz

b) stosowanie protokołu II [\[88\]](#) .

Zgodnie zatem z przepisami protokołu II trzeba łącznie spełnić wszystkie warunki, aby ofiary konfliktu mogły liczyć na ochronę zagwarantowaną międzynarodowym prawem humanitarnym konfliktów zbrojnych [\[89\]](#) .

Zapewne mogą istnieć wątpliwości co do określenia kategorii konfliktu: wewnętrzny czy międzynarodowy, a w konsekwencji wątpliwości co do tego jaki typ prawa wojennego stosować, jednak z punktu widzenia dowódców wojskowych nie ma większego znaczenia czy konflikt ma charakter wewnętrzny, czy międzynarodowy. Podstawowe fundamentalne zasady prawa wojennego dotyczące prowadzenia operacji i traktowania osób chronionych są takie same niezależnie od typu konfliktu. To znaczy, że zasady takie jak potrzeba rozróżniania osób i obiektów cywilnych od celów wojskowych oraz poszanowanie poszczególnych kategorii osób chronionych przez prawo humanitarne są jednakowe w każdym typie konfliktu.

Wiele zasad m. p. h. k. z. można określić jako zasady powszechnie obowiązujące. Należy je stosować i nie wymaga to decyzji dowódcy. W każdym konflikcie zbrojnym władze wojskowe kierując się koniecznością wojenną powinny uwzględnić także zasadę humanitaryzmu. Działania kombatantów mogą być zgodne z prawem lub niezgodne. Nie ma tutaj kategorii pośrednich. Jeśli nawet w konflikcie wewnętrznym nie ma kategorii jeńca wojennego, to osoba, która została ujęta przez przeciwnika, powinna zostać potraktowana humanitarnie, tj. skazana prawomocnym wyrokiem sądu za udział w działaniach zbrojnych przeciwko własnemu państwu, ewentualnie internowana, jeżeli nie popełniła żadnego wykroczenia lub przestępstwa. Siły opozycyjne mają również obowiązek traktować ujętych żołnierzy w sposób humanitarny, z czym wiąże się konieczność organizowania przejściowych obozów jenieckich [\[90\]](#) .

Kto decyduje o uznaniu konfliktu za wewnętrzny lub międzynarodowy ?

Mechanizm uznania konfliktu wewnętrznego za międzynarodowy bywa niekiedy dość skomplikowany. Należy stwierdzić, że odpowiedzi nie znajdziemy w normach prawa międzynarodowego. Dość często odpowiedź daje społeczność międzynarodowa, pokazują to decyzje podejmowane przez ONZ. Przykładem niech będzie sytuacja dotycząca Chorwacji i Federacyjnej Republiki Jugosławii. W 1991 r. Chorwacja zgłosiła zamiar odłączenia się od byłej Jugosławii. Konflikt ten zaangażował Narodową Armię Jugosławii i siły chorwackie. Przynajmniej na początku, był to konflikt wewnętrzny. Jednak najpierw Republika Federalna Niemiec, a potem ONZ uznały państwo chorwackie. W następstwie czego, konflikt sił zbrojnych Chorwacji i Jugosłowiańskiej Armii Narodowej stał się konfliktem międzynarodowym. W tym momencie obowiązywały konwencje haskie z 1907 r. i konwencje genewskie z 1949 r., które (o czym już była mowa) są źródłami powszechnie obowiązującego prawa, mimo że Chorwacja nie zdążyła ich jeszcze ratyfikować.

Jakie prawo ma zastosowanie w konfliktach międzynarodowych?

Protokół dodatkowy I z 1977 r. nie stał się jeszcze powszechnie obowiązującym prawem zwyczajowym. Dlatego Chorwacja mogła odmówić stosowania jego postanowień. Warto jednak zaznaczyć, że Federacyjna Republika Jugosławii była sygnatariuszem wszystkich konwencji haskich z 1907 r. i genewskich z 1949 r. oraz protokołów dodatkowych z 1977 r. Tak więc Chorwacja powinna czuć się związana tymi postanowieniami, łącznie z postanowieniami protokołu I. Zgodnie więc z ogólnymi zasadami prawa konfliktów zbrojnych, jeżeli między dwoma państwami zaistnieje konflikt zbrojny, wówczas m. p. h. k. z. zawarte w konwencjach haskich z 1907 r., konwencjach genewskich z 1949 r. i protokole dodatkowym I, jeśli był ratyfikowany, zaczyna natychmiast obowiązywać.

Konflikt zbrojny w znaczeniu materialnym istnieje z chwilą rozpoczęcia działań wojennych. Warto zaznaczyć, że oceny polityczne i prawne, w tym momencie nie decydują o stanie wojny czy konfliktu zbrojnego, np. w czasie wojny o Falklandy-między Wielką Brytanią a Argentyną w 1982 r. (kwiecień-lipiec) strony wojujące nawet nie zerwały stosunków dyplomatycznych. Skoro dwa państwa uczestniczą w sporze i angażują do niego własne siły zbrojne, to z punktu widzenia prawa wojennego konflikt zbrojny już istnieje i w konsekwencji znajdują zastosowanie konwencje haskie i genewskie. Wyraźnie to potwierdza art. 2 wspólny dla czterech konwencji genewskich. Otóż mają one zastosowanie w razie wypowiedzenia wojny lub powstania jakiegokolwiek innego konfliktu zbrojnego między dwoma lub więcej niż dwoma państwami,

nawet gdyby jedno z nich nie uznało stanu wojny. Konwencje mają również zastosowanie we wszystkich przypadkach okupacji całości lub części terytorium jednego z państw-sygnatariuszy, nawet gdyby ta okupacja nie napotkała żadnego oporu zbrojnego. Zakres obowiązywania konwencji genewskich, zgodnie z art. 2, rozciąga się także na konflikty międzynarodowe, w których jedno z mocarstw nie jest stroną konwencji, ale państwa będące jej stronami pozostaną jednak nią związane w swych wzajemnych stosunkach. Będą one również związane konwencją wobec państwa, które nie ratyfikowało konwencji, jeżeli uznaje ono i stosuje jej postanowienia.

Protokół dodatkowy I, jak wiadomo, uzupełnia konwencje genewskie z 1949 r., a w związku z tym ma zastosowanie w sytuacjach, o jakich była mowa powyżej. Dodatkową wartością protokołu jest to, że próbuje on zasadniczo poszerzyć krąg podmiotów prawa międzynarodowego. Art.1, ust. 4 protokołu rozszerza stosowanie tego dokumentu na konflikty zbrojne, *w których narody, wykonując swe prawo do samostanowienia zawarte w karcie NZ walczą:*

- 1) przeciw panowaniu kolonialnemu,
- 2) obcej okupacji,
- 3) oraz przeciw reżimom rasistowskim,

Możliwość zastosowaniu tego protokołu do wymienionych sytuacji jest ograniczona wieloma warunkami. Po pierwsze, lud (naród) ma prawo do samostanowienia, gdy spełnia warunek bycia narodem. Warunek taki spełnia tylko taka grupa etniczna, która wyróżnia się kryteriami terytorialnymi, kulturowymi i historycznymi. Jest to wstępny warunek jakościowy, ale potrzebne są jeszcze trzy inne warunki dodatkowe.

Po drugie, grupa etniczna musi walczyć przeciwko władzy kolonialnej, obcej okupacji lub reżymowi rasistowskiemu.

Po trzecie, walka ta musi być prowadzona w imię samostanowienia. Po spełnieniu tych

warunków protokołu dodatkowy I nie ma jeszcze automatycznego zastosowania.

Otóż organ, który reprezentuje naród walczący o samostanowienie – musi poprzez jednostronną deklarację wobec depozytariusza zobowiązać się do stosowania w odnośnym konflikcie zbrojnym czterech konwencji genewskich z 1949 r. i protokołu dodatkowego I. Dopiero wówczas strony konfliktu są wzajemnie związane postanowieniami konwencji i protokołu [91]. Należy stwierdzić, że do tej pory żaden ruch narodowyzwoleńczy w rozumieniu art. 1, ust. 4 PD I nie skorzystał z przepisu ujętego w art. 96, ust. 3. Zapis ten jest szczególnie istotny dla walczących członków ruchu narodowyzwoleńczego, którzy status kombatanta i jeńca wojennego otrzymują, gdy ruch spełni wszystkie wymagania postawione w art. 1, ust. 4 i art. 96, ust. 3 PD I. Dopiero po spełnieniu tych warunków zasadne wydaje się analizowanie, czy uczestnicy ruchu wyzwoleńczego spełniają wszystkie kryteria określone w art. 43-44 protokołu [92].

Literatura uzupełniająca

Działalność wojskowa na morzu w świetle prawa międzynarodowego, red. nauk. M. Ilnicki, Wydawnictwo „Stella Maris”, Gdańsk 2003.

Międzynarodowe prawo humanitarne we współczesnym świecie- osiągnięcia i wyzwania. Materiały Toruńskiej Konferencji Naukowej, pod red. T. Jasudowicza we współpracy z M. Szuniewicz i M. Balcerzakiem, TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 2007.

Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych. Wyzwania XXI wieku, red. nauk.
D. R. Bugajski, AMW, Gdynia 2008.

Międzynarodowe prawo humanitarne , t. I, red. nauk. D. R. Bugajski, AMW, Gdynia 2010.

Międzynarodowe prawo humanitarne , t. II. Konflikt rosyjsko-gruziński w 2008 roku, red. nauk.
D. R. Bugajski, AMW, Gdynia 2011.

Wojna i pokój. Prawa człowieka w konfliktach zbrojnych, opracowanie T. Jasudowicz,
M. Szuniewicz, M. Balcerzak, TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 2008.

[1] R. Bierzanek, Wstęp, w: H. Grotius , Trzy księgi..., s. 14-36; T. Leśko, Międzynarodowe ograniczenia w prowadzeniu konfliktów zbrojnych, PWN, Warszawa 1990, s. 34.

[2] W skrócie m. p. h. k. z. Takiego skrótu będę używał w dalszej części wykładu.

[3] R. Jasica, Upowszechnianie znajomości międzynarodowego prawa humanitarnego w siłach zbrojnych, ZN WSO im. S. Czarnieckiego 1997, nr 2, s. 80. Zob. także: L. Antonowicz, Podręcznik prawa międzynarodowego, PWN, Warszawa 1994, s. 220.

[4] Por. W. Góralczyk, Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie, PWN, Warszawa 1996, s. 391-392; Gasser H. P. , Międzynarodowe prawo humanitarne, Polski Czerwony Krzyż, Warszawa 1997, s. 17-18.

[5] S. E. Nahlik, Grabież dzieł sztuki..., s. 385.

[6] T. Leško, Międzynarodowe ograniczenia..., s. 29.

[7] Kodeks postępowania w dziedzinie polityczno-wojskowych aspektów bezpieczeństwa, Budapeszt, 6 grudnia 1994 r., w: Prawo w stosunkach międzynarodowych. Wybór dokumentów, opracowanie S. Bieleń, Warszawa 1996, s. 289-290.

[8] Prawu zwyczajowemu zostało poświęcone opracowanie Jeana-Marie Henckaerts nt. *Studium poświęcone zwyczajowemu międzynarodowemu prawu humanitarnemu: wkład w zrozumienie i poszanowanie zasad prawa dotyczących konfliktu zbrojnego*, Ośrodek Upowszechniania Prawa Humanitarnego przy ZG PCK, Warszawa 2005. Studium zawiera listę 161 zasad prawa humanitarnego posiadających charakter norm zwyczajowych.

[9] Deklaracja w przedmiocie prawa wojny morskiej, Paryż, 16 kwietnia 1856 r., w: Prawo międzynarodowe i historia dyplomatyczna. Wybór dokumentów, wstęp i opracowanie L. Gelberg, PWN, Warszawa 1954, t. I, s. 60.

[10] Konwencja w sprawie polepszenia losu rannych i chorych wojskowych w armiach w polu będących, Genewa, 22 sierpnia 1864 r., w: Prawo międzynarodowe i historia dyplomatyczna..., s. 105-106.

[11] Zob. H. Dunant, Wspomnienie Solferino (tłumaczenie, wstęp i przypisy R. Bielecki), MKCK, Warszawa 1983.

[12] Deklaracja w sprawie pocisków wybuchających małego kalibru, Petersburg, 11 grudnia 1868 r., w: Prawo międzynarodowe i historia dyplomatyczna..., s. 108-109.

[13] Deklaracja o zakazie używania pocisków gazowych, Haga, 29 lipca 1899 r., w: Prawo międzynarodowe. Źródła i materiały, pod red. A. Górbiela, Katowice 1970, t. II, s. 132.

[14] Deklaracja o zakazie używania na wojnie kul rozszerzających się lub rozplaszczających, Haga, 29 lipca 1899 r., w: Prawo międzynarodowe. Źródła i materiały..., t. II, s. 132.

[15] Konwencja w sprawie okrętów szpitalnych, Haga, 21 grudnia 1904 r. (DzU z 1936 r., nr 60, poz. 439).

[16] Konwencja o pokojowym załatwianiu sporów międzynarodowych (I konwencja haska), Haga, 18 października 1907 r. (DzU z 1930 r., nr 9, poz. 64).

[17] Konwencja w sprawie ograniczenia użycia siły dla ściągania długów zawarowanych umową (II konwencja haska), Haga, 17 października 1907 r., w: Prawo międzynarodowe i historia dyplomatyczna. Wybór dokumentów, wstęp i opracowanie L. Gelberg, PWN, Warszawa 1954, t. I, s. 252-253.

[18] Konwencja dotycząca rozpoczęcia kroków nieprzyjacielskich (III konwencja haska), Haga, 18 października 1907 r. (DzU z 1927 r., nr 21, poz. 159).

[19] Konwencja dotycząca praw i zwyczajów wojny lądowej oraz Regulamin praw i zwyczajów wojny lądowej, (IV konwencja haska), Haga, 18 października 1907 r. (DzU z 1927 r., nr 21, poz. 161).

[20] Konwencja dotycząca praw i obowiązków mocarstw i osób neutralnych w razie wojny lądowej (V konwencja haska), Haga, 18 października 1907 r. (DzU z 1927 r., nr 21, poz. 163).

[21] Konwencja o postępowaniu ze statkami handlowymi nieprzyjaciela na początku wojny (VI konwencja haska), Haga, 18 października 1907 r. (DzU z 1936 r., nr 6, poz. 64).

[22] Konwencja o przerabianiu statków handlowych na okręty wojenne (VII konwencja haska), Haga, 18 października 1907 r. (DzU z 1936 r., nr 6, poz. 65).

[23] Konwencja dotycząca zakładania min wybuchających automatycznie za dotknięciem (VIII konwencja haska), Haga, 18 października 1907 r., w: Prawo międzynarodowe i historia dyplomatyczna..., t. I, s. 267-268.

[24] Konwencja o bombardowaniu przez morskie siły zbrojne w czasie wojny, (IX konwencja haska), Haga, 18 października 1907 r. (DzU z 1936 r., nr 6, poz. 66).

[25] Konwencja w sprawie zastosowania do wojny morskiej zasad konwencji genewskiej (X konwencja haska), Haga, 18 października 1907 r., w: Prawo międzynarodowe i historia dyplomatyczna..., t. I, s. 269-273.

[26] Konwencja o pewnych ograniczeniach w wykonywaniu prawa zdobyczy podczas wojny morskiej

(XI konwencja haska), Haga, 18 października 1907 r. (DzU z 1936 r., nr 6, poz. 68).

[27] Konwencja w sprawie utworzenia Międzynarodowego Trybunału Kaperskiego, (XII konwencja haska), Haga, 18 października 1907 r., w: Prawo międzynarodowe i historia dyplomatyczna..., t. I, s. 275-286. Konwencja nie weszła w życie.

[28] Konwencja dotycząca praw i obowiązków mocarstw neutralnych w razie wojny morskiej (X

II konwencja haska), Haga, 18 października 1907 r., w: Prawo międzynarodowe i historia dyplomatyczna...,t. I, s. 287-291.

[29] Deklaracja w sprawie zakazu zrzucania z balonów pocisków i środków wybuchowych, Haga, 18 października 1907 r., w: Prawo międzynarodowe i historia dyplomatyczna...,t. I, s. 292. Deklaracja ta nie różniła się treścią od tej przyjętej na I konferencji pokojowej.

[30] Zalecenia te były zignorowane w Kriegsbrauch im Landkriege z 1902 r. Dokument ten obowiązywał w czasie I wojny światowej.

[31] Deklaracja dotycząca prawa wojny morskiej, Londyn, 26 lutego 1909 r., w: B. Winiarski, Wybór źródeł do nauki prawa międzynarodowego, Warszawa 1938, s. 130-140.

[32] Protokół dotyczący zakazu używania na wojnie gazów duszących, trujących lub podobnych oraz środków bakteriologicznych, Genewa, 17 czerwca 1925 r. (DzU z 1929 r., nr 28, poz. 278).

[33] Protokół dotyczący przepisów o akcji wojennej łodzi podwodnych, ustalonych w części IV traktatu londyńskiego z dnia 22 kwietnia 1930 r., Londyn, 6 listopada 1936 r. (DzU z 1937 r., nr 55, poz. 425).

[34] Konwencja genewska o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych, Genewa, 27 lipca 1929 r. (DzU z 1932 r., nr 103, poz. 864); Konwencja w sprawie traktowania jeńców wojennych, Genewa, 27 lipca 1929 r. (DzU z 1932 r., nr 103, poz. 866).

[35] Reguły wojny powietrznej, Haga, 19 lutego 1923 r., w: Prawo międzynarodowe. Źródła i materiały..., t. II, s. 137-143.

[36] *Uważając, że dla zabezpieczenia stosunków pokojowych ważnym jest, aby kroki nieprzyjacielskie nie rozpoczynały się bez uprzedniego zawiadomienia, że ważnym jest również, aby stan wojny był notyfikowany bez zwłoki Mocarstwom neutralnym ; (...)*

[37] Art. 2 konwencji : *Postanowienia, zawarte w regulaminie, wspomnianym w art. 1 oraz niniejszej konwencji obowiązują tylko w stosunku pomiędzy Mocarstwami Układającymi się i tylko jeśli wszyscy wojujący należą do konwencji.*

[38] Zasada ta potocznie nazywana jest “klauzulą Martensa”, od nazwiska jej autora, członka delegacji rosyjskiej, aktywnego uczestnika I i II konferencji haskiej.

[39] Konwencja o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych (I konwencja genewska), Genewa, 12 sierpnia 1949 r. (DzU z 1956 r., nr 38, poz. 171, załącznik). Zastąpiła I konwencję z 1929 r.

[40] Konwencja o polepszeniu losu rannych, chorych i rozbitków sił zbrojnych na morzu (II konwencja genewska), Genewa, 12 sierpnia 1949 r. (DzU z 1956 r., nr 38, poz. 171, załącznik). Zastąpiła X konwencję haską z 1907 r. o przystosowaniu do wojny morskiej zasad konwencji genewskiej z 1906 r.

[41] Konwencja o traktowaniu jeńców wojennych (III konwencja genewska), Genewa, 12 sierpnia 1949 r. (DzU z 1956 r., nr 38, poz. 171, załącznik). Zastąpiła II konwencję z 1929 r.

[42] Konwencja genewska o ochronie osób cywilnych podczas wojny, Genewa, 12 sierpnia 1949 r. (DzU z 1956 r., nr 38, poz. 171, załącznik).

[43] Zob. art. 63 I konwencji genewskiej z 1949 r.

[44] Protokół dodatkowy do konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r. dotyczący ochrony

ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (protokół I), Genewa, 8 czerwca 1977 r. (DzU z 1992 r., nr 41, poz. 175, załącznik). Protokół został ratyfikowany przez 160 państw. Stan na dzień 28 stycznia 2003 r.

[45] Protokół dodatkowy do konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r. dotyczący ochrony ofiar niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych (protokół II), Genewa, 8 czerwca 1977 r. (DzU z 1992 r., nr 41, poz. 175, załącznik). Protokół II został ratyfikowany przez 157 państw. Stan na dzień 28 stycznia 2003 r.

[46] Protokół dodatkowy do konwencji genewskich z dnia 12 sierpnia 1949 r. dotyczący przyjęcia dodatkowego znaku rozpoznawczego, Genewa, 8 grudnia 2005 r. (DzU z 2010 r., nr 70, poz. 447). Protokół wszedł w życie 14 stycznia 2007 r. Zgodnie z art. 11 ust. 2 protokołu w stosunku do Rzeczypospolitej Polskiej wszedł on w życie 26 kwietnia 2010 r. Oświadczenie rządowe z dnia 13 stycznia 2010 r. w sprawie mocy obowiązującej Protokołu dodatkowego do konwencji genewskich z dnia 12 sierpnia 1949 r. dotyczącego przyjęcia dodatkowego znaku rozpoznawczego, przyjętego w Genewie dnia 8 grudnia 2005 roku (Protokół III) (DzU z 2010 r., nr 70, poz. 448). Zob. także Ustawa z dnia 1 lipca 2009 r. o ratyfikacji Protokołu dodatkowego ...(Protokół III) (DzU z 2009 r., nr 127, poz. 1049).

[47] Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z regulaminem wykonawczym do tej konwencji oraz protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, Haga, 14 maja 1954 r. (DzU z 1957 r., nr 46, poz. 212, załącznik).

[48] H. P. Gasser, Międzynarodowe..., s. 16.

[49] Protokół drugi do konwencji haskiej z 1954 r. o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, Haga, 26 marca 1999 r., w: Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych. Zbiór dokumentów, M. Flemming. Uzupełnienie i redakcja M. Gąska i E. Mikos-Skuza, AON, Warszawa 2003, s. 458-469. Protokół podpisało lub ratyfikowało 47 państw. Polska nie jest stroną protokołu II. Stan prawny na dzień 13 lutego 2003 r.

[50] Konwencja o zakazie prowadzenia badań, produkcji i gromadzenia zapasów broni

bakteriologicznej (biologicznej) i toksycznej oraz o ich zniszczeniu, Londyn, Moskwa, Waszyngton, 10 kwietnia 1972 r. (DzU z 1976 r., nr 1, poz. 1, załącznik). Określenie "broń toksyczna" dotyczy jedynie toksyn pochodzenia organicznego.

[51] Konwencja o zakazie używania technicznych środków oddziaływania na środowisko w celach militarnych lub jakichkolwiek innych celach wrogich, Genewa, 18 maja 1977 r. (DzU z 1978 r., nr 31, poz. 132, załącznik).

[52] Szerzej na temat ochrony środowiska podczas konfliktu zbrojnego: S. D. Lanier-Graham, *The Ecology of war. Environmental Impacts of Weaponry and Warfare*, Walker and Company, New York 1993.

[53] Konwencja o zakazie lub ograniczeniu użycia pewnych broni konwencjonalnych, które mogą być uważane za powodujące nadmierne cierpienia lub mające niekontrolowane skutki, Genewa, 10 października 1980 r. (DzU z 1984 r., nr 23, poz. 104, załącznik).

[54] Obecny tekst art. 1 został rozbudowany do siedmiu paragrafów, spośród których najistotniejsze są paragrafy 2 i 3: Paragraf 2. *Niniejsza Konwencja oraz załączone do niej Protokoły mają również zastosowanie oprócz sytuacji określonych w ustępie 1 niniejszego Artykułu, w sytuacjach określonych w Artykule 3 wspólnym dla Konwencji Genewskich z dnia 12 sierpnia 1949 r. Niniejsza Konwencja oraz załączone do niej Protokoły nie mają zastosowania w sytuacjach wewnętrznych niepokojów i napięć, takich jak rozruchy, izolowane i sporadyczne akty przemocy oraz inne podobne akty niebędące konfliktami zbrojnymi. 3. W przypadku konfliktów zbrojnych niemających charakteru międzynarodowego występujących na terytorium jednej z Wysokich Umawiających się Stron, każda strona konfliktu zobowiązana jest do stosowania się do zakazów i ograniczeń zawartych w niniejszej Konwencji oraz załączonych do niej Protokołach.* Zob. Poprawiony artykuł 1 konwencji o zakazie lub ograniczeniu użycia pewnych broni konwencjonalnych, które mogą być uważane za powodujące nadmierne cierpienia lub mające niekontrolowane skutki, wraz z załącznikami, Genewa, 10 października 1980 r. (Konwencja CCW) (DzU z 2007 r., nr 85, poz. 566). Poprawiony artykuł 1 został przyjęty na drugiej konferencji przeglądowej konwencji CCW dnia 21 grudnia 2001 r. Zgodnie z art. 8, ust. 1 pkt b konwencji, poprawiony artykuł wszedł w życie dnia 18 maja 2004 r., a w stosunku do RP w dniu 15 marca 2007 r. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o ratyfikacji ... (DzU z 2006 r., nr 120, poz. 822). Oświadczenie rządowe z dnia 10 października 2006 r. w sprawie mocy obowiązującej Poprawionego Artykułu 1 Konwencji... (DzU z 2007 r., nr 85, poz. 567).

[55] Protokół w sprawie niewykrywalnych odłamków, Genewa, 10 października 1980 r. (DzU z 1984 r., nr 23, poz. 104, załącznik).

[56] Protokół w sprawie zakazów lub ograniczeń użycia min, min-pułapek i innych urządzeń, Genewa, 10 października 1980 r. (DzU z 1980 r. nr 23, poz. 104, załącznik).

[57] Poprawiony protokół II w sprawie zakazów lub ograniczeń użyciu min, min-pułapek i innych urządzeń zgodnie z poprawkami z dnia 3 maja 1996 r. (Protokół II zgodnie z poprawkami z dnia 3 maja 1996 r.) załączony do Konwencji o zakazie lub ograniczeniu użycia pewnych broni konwencjonalnych, które mogą być uważane za powodujące nadmierne cierpienia lub mające niekontrolowane skutki, Genewa, 10 października 1980 r. (DzU z 2005 r., nr 125, poz. 1048). Polska ratyfikowała poprawiony protokół 23 lipca 2003 r. (DzU z 2003 r., nr 89, poz. 819). Protokół II wszedł w życie w dniu 3 grudnia 1998 r., a w stosunku do RP w dniu 15 kwietnia 2004 r. zgodnie z postanowieniami art. 8 ust. 1 lit. b konwencji o zakazie lub ograniczeniu... Oświadczenie rządowe z dnia 16 lutego 2005 r. w sprawie mocy obowiązującej Poprawionego Protokołu II ... (DzU z 2005r., nr 125, poz. 1049).

[58] Protokół w sprawie zakazów lub ograniczeń użycia broni zapalających, Genewa, 10 października 1980 r. (DzU z 1980 r. nr 23, poz. 104, załącznik).

[59] „Protokół w sprawie oślepiającej broni laserowej” (Protokół IV). Dodatkowy protokół z dnia 13 października 1995 r. do Konwencji o zakazie lub ograniczeniu użycia pewnych broni konwencjonalnych, które mogą być uważane za powodujące nadmierne cierpienia lub mające niekontrolowane skutki, Genewa, 10 października 1980 r. (DzU z 2007 r., nr 215, poz. 1583). Zgodnie z art. 2 konwencji z 13 października 1980 r. ... protokół wszedł w życie dnia 30 lipca 1998 r., a w stosunku do RP dnia 23 marca 2005 r. Ustawa z dnia 26 sierpnia 2003 r. o ratyfikacji dodatkowego protokołu... (DzU z 2003 r., nr 183, poz. 1786). Oświadczenie rządowe z dnia 31 sierpnia 2007 r. w sprawie mocy obowiązującej dodatkowego protokołu... (DzU z 2007 r., nr 215, poz. 1584).

[60] Protokół wszedł w życie 12 listopada 2006 r. Obecnie w Polsce trwają prace zmierzające do ratyfikacji tej umowy.

[61] Konwencja o zakazie użycia, składowania, produkcji i przekazywania min przeciwpiechotnych oraz o ich zniszczeniu, Ottawa, 3-4 grudnia 1997 r. w: Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych. Zbiór dokumentów, M. Flemming. Uzupełnienie..., s. 226-233. Konwencja weszła w życie 1 marca 1999 r. Polska konwencję podpisała, ale nie ratyfikowała. Obecnie trwają prace zmierzające do ratyfikacji tej umowy w 2012 r.

[62] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 kwietnia 1998 r. w sprawie ustanowienia zakazu wywozu min przeciwpiechotnych z polskiego obszaru celnego (DzU z 1998 r., nr 52, poz. 321). Rozporządzenie utraciło moc w związku ze skreśleniem rozdziału 4 ustawy z dnia 11 grudnia 1997 r. o administrowaniu obrotem z zagranicą towarami i usługami oraz o obrocie specjalnym w związku z art. 44 pkt 4 ustawy z dnia 29 listopada 2000 r. o obrocie z zagranicą towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa, a także dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa oraz o zmianie niektórych ustaw (DzU z 2000 r., nr 119, poz. 1250). Obecnie obowiązujący zakaz wywozu z terytorium RP min przeciwpiechotnych obowiązuje na podstawie Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 listopada 2004 r. w sprawie wprowadzenia zakazu i ograniczenia obrotu towarami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa (DzU z 2004 r., nr 255, poz. 2557).

[63] Szerzej na temat min przeciwpiechotnych, w: The Banning of Anti-personnel Landmines. The legal contribution of the Internarional Commmittee of Red Cross, edited by L. Maresca, S. Maslen, Cambridge University Press 2000.

[64] Konwencję o zakazie prowadzenia badań, produkcji, składowania i użycia broni chemicznej oraz o zniszczeniu jej zapasów, Paryż, 13 stycznia 1993 r. (DzU z 1999 r., nr 63, poz. 703, załącznik). Konwencja została podpisana przez ponad 160 państw. Stan na dzień 2 stycznia 2001 r. Konwencja rozwija i uzupełnia protokół genewski z 1925 r.

[65] Szerzej na temat broni chemicznej w: Security with Nuclear Weapons? Different Perspectives on National Security, edited by R. Cowen Karp, SIPRI, Oxford University Press, New York 1991; Biotechnology, weapons and humanity, British Medical Association 1999.

[66] Traktat o całkowitym zakazie prób jądrowych, Nowy Jork, 10 września 1996 r., w: Druk sejmowy nr 663 z 1998 r. Traktat został ratyfikowany przez Polskę.

[67] Międzynarodowa umowa o zwalczaniu, rekrutacji, wykorzystaniu, finansowaniu i szkoleniu najemników, Nowy Jork 1989 r., w: M. Flemming, J. Wojciechowska, Zbrodnie wojenne. Przestępstwa przeciwko pokojowi, państwu i obronności. Rozdział XVI, XVII, XVIII kodeksu karnego. Komentarz, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 1999, s. 686-692. Polska konwencję podpisała 28 grudnia 1990 r. Konwencja weszła w życie 20 października 2001 r.

[68] Zob. art. 1 konwencji.

[69] Konwencja o bezpieczeństwie personelu Organizacji Narodów Zjednoczonych i personelu współdziałającego, Nowy Jork, 9 grudnia 1994 r., w: Druk sejmowy nr 1239 z 6 lipca 1999 r. Konwencja weszła w życie 15 stycznia 1999 r. Polska konwencję ratyfikowała 22 maja 2000 r.

[70] Protokół fakultatywny do konwencji o prawach dziecka w sprawie angażowania dzieci w konflikty zbrojne, Nowy Jork, 25 maja 2000 r. (DzU z 2007 r., nr 91, poz. 608). Ustawa o ratyfikacji z dnia 23 lipca 2004 r. (DzU z 2004 r., nr 194, poz. 1982). Oświadczenie rządowe z dnia 12 września 2006 r. w sprawie mocy obowiązującej Protokołu fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka w sprawie angażowania dzieci w konflikty zbrojne, Nowy Jork, 25 maja 2000 r. (DzU z 2007 r., nr 91, poz. 609). Zgodnie z art. 10 ust. 1-2 protokół wszedł w życie 12 lutego 2002 r., a w stosunku do RP 7 maja 2005 r..

[71] Przy składaniu dokumentu ratyfikacyjnego rząd RP złożył następującą deklarację. *Zgodnie z art. 3, ust. 2 protokołu Rząd RP oświadcza, że: 1. w przypadku obowiązkowego poboru do służby wojskowej dolna granica wieku jest określona przez prawo i wynosi 18 lat. 2. przy ochotniczym wstępowaniu do Sił Zbrojnych RP dolna granica wieku jest określona przez prawo i wynosi 17 lat. Wstąpienie do Sił Zbrojnych RP jest rzeczywiście dobrowolne, a kandydat zobowiązany jest przedłożyć dokument potwierdzający jego datę urodzenia. Wymagana jest także zgoda jego rodziców lub opiekunów prawnych.*

[72] Międzynarodowa konwencja przeciwko brani zakładników, Nowy Jork, 18 grudnia 1979 r. (DzU z 2000 r., nr 106, poz. 1123).

[73] Europejska konwencja i zwalczaniu terroryzmu, Strasburg, 27 stycznia 1977 r. (DzU z 1996 r., nr 117, poz. 557). Por. także: Międzynarodowa konwencja o zwalczaniu

terrorystycznych ataków bombowych, Nowy Jork, 15 grudnia 1997 r., w: Druk sejmowy nr 1286 z 24 stycznia 2003 r. Ustawa z dnia 13 marca 2003 r. o ratyfikacji międzynarodowej konwencji o zwalczaniu terrorystycznych ataków bombowych (DzU z 2003 r., nr 80, poz. 716); Międzynarodowa konwencja o zwalczaniu finansowania terroryzmu, Nowy Jork, 9 grudnia 1999 r. w: Druk sejmowy nr 878 z 2003 r. Ustawa z dnia 9 stycznia 2003 r. o ratyfikacji międzynarodowej konwencji o zwalczaniu finansowania terroryzmu (DzU z 2003 r., nr 44, poz. 374). Zob. także: B. Piątkowski, *Terroryzm: Nowe wezwanie dla bezpieczeństwa*, wyd. Adam Marszałek, DBM MON, nr 24, Warszawa 1996; F. Jasiński, *Unia Europejska wobec terroryzmu*, SM 2002, nr 2, s. 35-58; K. Kubiak, *terroryzm morski. Nowe zagrożenie dla bezpieczeństwa międzynarodowego*, SM 2002, nr 3, s. 51-70.

[74] Zob. art. 1 konwencji.

[75] Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, Nowy Jork, 10 grudnia 1984 r. (DzU z 1989 r., nr 63, poz. 378, załącznik)

[76] Konwencja o zapobieżeniu torturom oraz niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, Paryż, 26 listopada 1987 r. (DzU z 1995 r., nr 46, poz. 238).

[77] Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności zmieniona następnie protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona protokołem nr 2, Rzym, 4 listopada 1950 r. (DzU z 1993 r., nr 61, poz. 284 i z 1998 r., nr 147, poz. 962)

[78] Międzynarodowe prawo konfliktów zbrojnych. Prawo przeciwojenne. Zbiór dokumentów. Wyboru dokonał oraz opatrzył wstępem i przypisami M. Flemming, Agencja Artekon, Warszawa 1991. Por także: M. Gąska, A. Ciupiński, *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych. Wybrane problemy*, AON, Warszawa 2001.

[79] Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych. Zbiór dokumentów, M. Flemming. Uzupełnienie...

[80] 126. *Pojawienie się norm o charakterze ogólnym dotyczącym wewnętrznych konfliktów zbrojnych nie oznacza, że do wojny domowej znajduje zastosowanie całe powszechne prawo międzynarodowe. Należy odnotować dwa szczególne ograniczenia: (i) tylko niektóre normy i zasady regulujące międzynarodowe konflikty zbrojne zostały stopniowo rozszerzone do tego stopnia, że znajdują one zastosowanie w konfliktach wewnętrznych; i (ii) rozszerzenie to nie nastąpiło poprzez pełne i mechaniczne przeszczepienie tych norm do konfliktów wewnętrznych; w konfliktach wewnętrznych znajduje zastosowanie raczej ogólna zasada zawarta w tych normach, a nie ich szczegółowa treść (...).* 127. *Uwzględniając te ograniczenia nie można jednak zaprzeczyć, że nastąpił rozwój norm zwyczajowych regulujących konflikty wewnętrzne. Normy te (...) obejmują takie dziedziny, jak ochrona osób cywilnych przed skutkami działań wojennych, zwłaszcza przed atakami dokonywanymi bez rozróżnienia, ochrona obiektów cywilnych, szczególnie dóbr kultury, ochrona tych wszystkich, którzy nie biorą udziału (albo już nie biorą udziału) w działaniach zbrojnych, a także zakaz korzystania z takich środków prowadzenia wojny, z których nie wolno korzystać w międzynarodowych konfliktach zbrojnych oraz zakaz stosowania pewnych metod w działaniach zbrojnych* . Decyzja Izby Apelacyjnej Międzynarodowego Trybunału Karnego dla byłej Jugosławii z 2 X 1995 r. w sprawie nr IT- 94 - 1- AR72 przeciwko Dušanowi Tadićowi dotycząca wniosku obrony Tadića w kwestii wstępnej apelacji w przedmiocie jurysdykcji (International Legal Materials, 1996, vol. 35, nr 1, ss. 32-76), w: *Prawo międzynarodowe. Materiały do studiów*, pod red. B. Wierzbickiego, Temida 2, Białystok 2000, s. 475-476.

[81] W przypadku Polski przepisy te uregulowane są w art. 5 konstytucji *Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium* . Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (DzU z 1997 r., nr 78, poz. 483 i z 2001 r., nr 28, poz. 319 oraz w art. 127 i 128 kodeksu karnego -ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. (DzU z 1997 r., nr 88, poz. 553 z póź. zm.).

[82] Por. Konstytucja RP rozdział XI „Stany nadzwyczajne” art. 228-234; Ustawa z dnia 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowym (DzU z 2002 r., nr 113, poz. 985 i nr 153, poz. 1271); Ustawa z dnia 29 sierpnia 2002 r. o stanie wojennym oraz kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej (DzU z 2002 r., nr 156, poz. 1301).

[83] O szczególnych wartościach art. 3 może świadczyć wyrok Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości z 27 czerwca 1986 r. w sprawie dotyczącej wojskowej oraz parawojskowej działalności w Nikaragui oraz przeciw Nikaragui: 218 ¶ (...) *Artykuł 3 wspólny wszystkim czterem konwencjom genewskim z 12 sierpnia 1949 r. określa pewne normy, jakie należy stosować w konfliktach zbrojnych nie mających charakteru międzynarodowego. Nie ma wątpliwości, że w przypadku międzynarodowego konfliktu zbrojnego te normy także obowiązują jako pewne minimum, obok*

bardziej szczegółowych norm, które przyjęto z myślą o międzynarodowych konfliktach zbrojnych; normy zawarte w art. 3 wyrażają zdaniem Trybunału to, co Trybunał w 1949 r. nazwał "elementarnymi względami humanitaryzmu" (sprawa dotycząca Cieśniny Korfu, część merytoryczna, ICJ Reports 1949, s. 22).

(...)

220. Trybunał uważa, że rząd Stanów Zjednoczonych ma obowiązek - używając określeń zawartych w art. 1 konwencji genewskich z 1949 r. - "przestrzegać" konwencji, a nawet "dopilnować ich przestrzegania we wszelkich okolicznościach", gdyż taki obowiązek wynika nie tylko z samych konwencji, ale z ogólnych zasad prawa humanitarne, którym konwencje nadają jedynie konkretną treść. Stany Zjednoczone mają zatem obowiązek powstrzymania się od zachęcania pojedynczych osób lub grup zaangażowanych w konflikt w Nikaragui do działania z naruszeniem postanowień art. 3 wspólnego czterem konwencjom genewskim . ICJ Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders 1986, s. 114, w: Prawo międzynarodowe. Materiały do studiów, pod red. B. Wierzbickiego, Temida 2, Białystok 2000, s. 474-477.

[84] Z. Cybichowski, Międzynarodowe prawo wojenne, Lwów 1914, s. 10.

[85] Z. Cybichowski, Międzynarodowe ..., s. 20-22.

[86] Wstęp do IV konwencji haskiej – Konwencja dotycząca praw i zwyczajów wojny lądowej, Haga, 18 października 1907 r. (DzU z 1927 r., nr 21, poz. 161).

[87] Dla porównania konwencji genewskiej z protokołem dodatkowym I liczą razem 531 artykułów (I-KG- 64, II -KG 63, III-143, IV-159 i PD I-102 art.).

[88] Por. E. Mikos-Skuza, Wojna domowa a prawo humanitarne konfliktów zbrojnych, Przegląd Czerwonokrzyski 2001, maj-czerwiec, s. 13-15.

[89] Protokół II nie zabrania jednak stosowania przez władze państwowe środków przewidzianych przepisami prawa do obrony państwa: *Żadne postanowienie niniejszego protokołu nie może być powoływane w celu naruszenia suwerenności państwa lub odpowiedzialności rządu za utrzymanie lub przywrócenie wszelkimi legalnymi środkami*

*porządku publicznego w państwie i za obronę
jedności narodowej oraz integralności terytorialnej państwa
(art. 3, ust. 1).*

[90] Por. Opracowanie MKCK na kurs prawa wojennego, Poznań 1997.

[91] Art. 96, ust. 3 PDI „(...) Takie oświadczenie, po otrzymaniu go przez depozytariusza, ma następujące skutki w związku z tym konfliktem: a) konwencja i niniejszy protokół stają się natychmiast obowiązujące dla tej władzy jako Strony konfliktu; b) wymieniona władza korzysta z tych samych praw i ma takie same obowiązki jak Wysoka Umawiająca się Strona konwencji i niniejszego protokołu; oraz c) konwencje i niniejszy protokół wiążą w równym stopniu wszystkie Strony konfliktu.

[92] Art. 43-44 PD I definiują status kombatanta i jeńca wojennego.